

VALORI ALE SUPINULUI

Maria Laura RUS

Abstract

As a non-personal verbal mode, the supine has two representations: verb and noun; the third (adverb) is questionable. The paper also underlines the function of the supine, with some controversial aspects. The supine can develop syntactical constructions typical of the verb (governing direct objects and different circumstantial objects).

Lucrarea de față își propune să abordeze cele două ipostaze ale supinului: de verb și de substantiv, diferite între ele mai cu seamă în planul expresiei, cât și un al treilea aspect (adverb), care e însă discutabil.

1. Supinul-verb nu admite articol și nu se poate lipsi de prepoziție, fără de care s-ar confunda cu participiul. El prezintă trăsături morfologice și sintactice distincte de ale substantivelor provenite din supin (substantive abstracte verbale) și apropiate de acelea ale verbelor. Chiar înlocuind aceste forme printr-un substantiv, nu putem demonstra că supinul este un substantiv, deoarece substituirea presupune modificarea organizării sintactice a construcțiilor.

Fie enunțurile:

S-a săturat de măturat curtea. - *S-a săturat de măturatul curții.*

S-a dus la săpat cartofi. *S-a dus la săpatul cartofilor.*

Caracterul substantival al formelor *măturatul* și *săpatul* este clar marcat prin prezența articolului hotărât enclitic *-l* și al determinanților genitivi *curții* și *cartofilor*, iar caracterul verbal al formelor *de măturat* și *de săpat* este evidențiat prin prezența determinanților în acuzativ – complemente directe: *curtea* și *cartofi*.

OBSERVAȚIE: Numai verbele tranzitive și interjecțiile predicative pot fi regenți ai complementului direct, nu și substantivele.

1.1. În calitate de formă verbală, supinul prezintă câteva particularități morfologice. Astfel:

(1) este străin de morfemele diatezei și ale timpului, referirea la timp făcându-se prin intermediul verbelor regente la mod personal:

Am de învățat.

Aveam de învățat.

Voi avea **de învățat**.

(2) nu se articulează;

(3) nu admite o flexiune după gen, număr și caz;

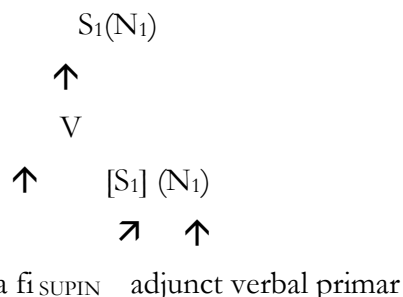
(4) se folosește exclusiv independent de conjugare.

1.2. În privința particularităților sintactice specifice acestui mod, observăm următoarele:

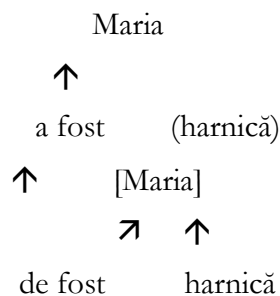
1.2.1. Supinul nu admite relația verb-subiect. Se consideră că subiectul supinului coincide cu acela al verbului regent. Pentru exemplificare avem următoarea propoziție, în care verbul *a fi* ne apare la modul supin:

De fost harnică, Maria a fost harnică.

Schema ar arăta astfel:

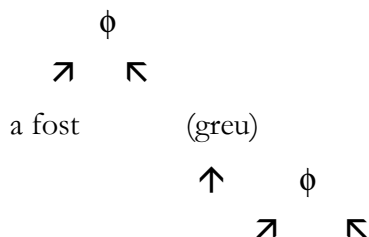
Aplicând schema teoretică vom avea:

Subordonarea verbului *a fi* la supin față de verbul regent se realizează prin joncțiune (prepoziția *de*). Prin specificul lor, *a fi* și adjunctul verbal primar au întotdeauna același regent.

Într-un alt exemplu avem verbul *a fi* impersonal, la supin, cu subiect ϕ :

De fost greu, mi-a fost greu, dar nu contează.

de fost greu

În propoziția: *Ei s-au dus la scaldat*, subiectul ne apare ca fiind foarte aproape de calitatea doar de autor, care o prelungește pe cea a subiectului regentei, pe baza logicii lucrurilor (aceiași s-au scaldat, care s-au dus).

1.2.2. În gramatica românească, supinul ne apare ca având diferite funcții sintactice:

a) subiect: „...duminica, la horă...e frumos de **privit**.” (Ion Creangă)

b) nume predicativ: „Acolo învâlmășeala brașilor era **de neînchipuit**.” (Geo Bogza)

OBSERVAȚIE: Tot nume predicativ este supinul și când verbul copulativ este eliptic:

De reținut că e bună ideea.

De menționat că a venit mai târziu.

c) atribut verbal: „Cei buni n-au vreme **de gândit** / La moarte și **la tânguit**.”

(George Coșbuc)

OBSERVAȚIE 2: În construcții precum *mașină de spălat*, *mașină de scris*, *lamă de bărbierit*, *pastă de lipit* etc. verbul la supin pare a forma o unitate cu substantivul regent, întreaga sintagmă putând fi privită din punct de vedere semantic ca un substantiv compus.

d) complement direct: „Și mănâncă la un loc tustrei, până ce gată **de mâncat** toate cele cinci pâini.” (Ion Creangă)

e) complement indirect: „Costea ajuta **la țesălat, la curățat**...” (Ion Agârbiceanu).

S-a lăsat de fumat.

S-a apucat de băut.

f) complement circumstanțial de mod: *Prinde totul din mers.*

g) complement circumstanțial de timp: *La secerat, vremea era frumoasă.*

h) complement circumstanțial de scop: *A plecat la pădure după cules ciuperci.*

i) complement circumstanțial de relație: „**De omorât**, nu l-a omorât jupânul...” (I.L. Caragiale)

j) complement circumstanțial consecutive: *E urâtă de speriat.*

k) complement circumstanțial instrumental: *Îl cunosc după fluierat.*

Se cuvine remarcată în acest punct poziția lui D.D. Drașoveanu, conform căreia modurile nepersonale și funcțiile de subiect sau de complement direct sunt termeni ai unei contradicții².

Subiectul și complementul direct au două trăsături esențiale și comune:

a) în calitate de clase lexico-gramaticale de realizare, sunt substantivale;

b) ca mod de a se construi – lăsând la o parte „aparentele” și „realele” excepții de la construcția nominativă a subiectului și de la cea acuzativă a complementului direct – sunt construcții cazuale și nu prepoziționale.

Pentru a putea rezolva această contradicție, îl consideră pe *de* de la supin drept prepoziție, întrucât existența celorlalte prepoziții (*la, din după, pentru*) ale supinului împiedică o eventuală considerare a lui *de* drept flectiv.

Problema apartenenței la sfera substantivului sau la a verbului, în cazul supinului, se pune în următorii termeni (mai mult sau mai puțin enunțați până acum):

a) supinul cunoaște două componente, una substantivală și una verbală, coexistente:

a₁) componenta substantivală este selectată de termenul regent

a₂) componenta verbală este selectată de determinanți (complemente)

b) supinul este o construcție prepozițională (- trăsătură substantivală).

Prin comparație cu infinitivul (tot un mod nepersonal), la supin componenta substantivală este mult mai marcată. Pe baza regimului prepozițiilor cu care se construiește, i s-ar putea chiar recunoaște acuzativul.

Pentru componenta verbală nu se poate invoca posibilitatea vreunui subiect gramatical; despre vreun autor, acceptabil prin logica lucrurilor, s-a văzut la 1.2.1. Determinanții, complemente, nu sunt concludenți, pentru că nu au nimic de-a face cu componenta substantivală.

Supinul (alături de gerunziu și infinitiv) este o contragere a unei subordonate. Acest statut al supinului este absent din *Gramatica limbii române* (1954), care, sub titlul *construcții echivalente cu diferite subordonate*, urmărește susținut înlocuirile cu moduri nepersonale. Îl întâlnim mai târziu la Mioara Avram (1978), subînțeles în „cele patru moduri nepersonale” și la Gabriela Pană Dindelegan (1985) în sintagma „transformare de supin” (*gata să plece / gata de plecat*). La D.D. Drașoveanu astfel de perifraze în care se găsește un verb la supin (gerunziu și infinitiv) sunt rezumate prin termenul de *propredicat* (la nivel intrapropozițional) și *contragere prin supin* a unei anumite subordonate (la nivel interpropozițional).

A. Supinul ca subiect

Pe lângă argumentele aduse mai sus, ar rămâne în conflict doar prepoziționalitatea și antiprepoziționalitatea funcției subiect. În acest sens, observăm posibilitatea substituirii cu conjunctivul, un *transformandum*, față de care supinul se constituie într-un *transformatum*, o subiectivă contrasă:

E ușor de spus. - *E ușor să spui.*

B. Supinul și complementul direct

Realizarea supinului drept complement direct este ipotetică. Avem în vedere următoarele situații:

B₁. În prezența „substantivalului” acuzativ, indiferent de așezarea față de supin:

Am terminat lecția de citit, dar n-am terminat-o de scris.

Am terminat de citit lecția, dar n-am terminat-o de scris.

nu supinul este complement direct, ci, după cum o arată –o, *lecția*, supinul rămânând un complement limitativ („în privința cititului”).

B2. Când „substantivalul” acuzativ este absent, el se cere subînțeles ca termen al relației „parte-întreg”, în care „partea” este reprezentată de supin și îndeplinește funcția de complement partitiv:

*Am terminat [ceva] **de citit**.*

*Am terminat **de citit** [ceva].*

Nici aici supinul nu este complement direct, dovadă stând același *-o* (care ar putea fi introdus).

NOTĂ: D.D. Drașoveanu nu neagă supinului calitatea de regent al unui complement direct: **De citit** *lecția, a citit-o*. De altfel, în poziția de complement direct, supinul nu este decât forțat substituibil cu un conjunctiv: *A terminat **să citească***. Tot forțată este și substituirea conjunctivului printr-un supin: *A continuat **de citit***.

Putem afirma că supinul nu este subiect sau complement direct, ci doar ocupant al pozițiilor respective.

Tot în cadrul funcțiilor sintactice ale supinului trebuie clarificate alte trei confuzii:

(1) confuzia „atribut verbal / atribut adjectival”

Când sunt la mod nepersonal și depind de un substantiv, verbele îndeplinesc funcția sintactică de atribut. Acesta este verbal, când se exprimă prin verbe la supin, infinitiv, gerunziu (neacordat) și adjectival, când se exprimă prin verbe la participiu.

Avem propozițiile: *Mi-am reparat mașina **de scris***.

*Am avut un examen **scris**, nu oral.*

Vom avea în primul exemplu un atribut verbal exprimat prin verb la supin, iar în al doilea, un atribut adjectival exprimat printr-un adjectiv participial.

(2) Când supinul se construiește cu prepoziția *la*, el este susceptibil de a îndeplini funcția sintactică de complement circumstanțial de loc sau de complement circumstanțial de scop³. În favoarea funcției de circumstanțial de loc se pronunță următoarele fapte:

a) întrebarea specifică acestei funcții - *unde*;

b) Prepoziția *la* are de cele mai multe ori un sens locativ;

c) Această prepoziție poate intra în corelație cu prepoziția compusă antonimă *de la* (având tot sens locativ):

*Merge **la scăldat**. / Vine **de la scăldat**.*

*Duce oile **la tuns**. / Aduce oile **de la tuns**.*

Verbul este înlocuit și el cu antonimul său contextual: *merge* ≠ *vine*, *duce* ≠ *aduce*.

În favoarea funcției de circumstanțial de scop pledează următoarele fapte:

(a) posibilitatea transformării supinului într-o subordonată circumstanțială de scop introdusă prin (*ca*) *să*. Operând această transformare, sensul gramatical rămâne același:

*Duce oile **la păscut**. – Duce oile **ca să pască**.*

*Trimite bainele **la vopsit**. – Trimite bainele (**ca**) **să fie vopsite**.*

(b) posibilitatea inserării unui complement circumstanțial de loc, între verbul regent și supinul cu *la*, excluzându-se vreo relație de dublare, explicare sau determinare:

S-a dus în câmp la arat.

A dus televizorul la un atelier la reparat.

(c) inexistența unei subordonate circumstanțiale de loc introduse prin conjuncție (*să, ca să*).

Așadar, după verbele de mișcare, supinul cu *la* îndeplinește funcția sintactică de complement circumstanțial de scop, iar supinul cu prepoziția *de la* este complement circumstanțial de loc.

În condițiile în care supinul cu *la* nu permite transformarea în subordonată circumstanțială de scop, el este complement circumstanțial de loc. În acest sens avem exemplele următoare:

Când eram la scaldat mi s-au furat bainele.

Nu-mi place la săpat.

(3) Există și alte situații în care verbul *la* supin este pasibil de două interpretări. Aspecte mai dificile prezintă construcțiile la care este necesară opțiunea între subiect (= contragere a unei subiective) și nume predicativ.

Compară: *Este ușor de rezolvat exercițiul.*

Exercițiul este ușor de rezolvat.

sau între complement și atribut:

Compară: *lucru bun de mâncă*

lucru ușor de procurat

sunt acordul verbului copulativ (în situația în care îl introducem) sau / și al cuvântului susceptibil de a fi adjectiv sau adverb (prin trecerea la plural a exemplelor precedente):

E ușor de rezolvat exercițiile. (subiect)

Exercițiile sunt ușor de rezolvat. (nume predicativ)

lucruri bune de mâncat (complement indirect)

lucruri ușor de procurat (atribut)

1.2.3. Supinul poate dezvolta construcții sintactice specifice verbului⁴. Astfel, el poate apărea pe poziția regentului unui complement direct:

„Scoase vornicul din sat pe oameni de la o clacă **de dres** drumul.” (Ion Creangă)

„Avea Pisicuța un așa talent **la ronțăit** iarba...” (Calistrat Hogaș)

Supinul poate primi ca determinanți și componente circumstanțiale:

de timp: *E bine de lucrat acum.*

de loc: „D-apoi vara...după cules dumbravnice și sulcină **de pus între straițe, cine umbla?**”

(Ion Creangă)

de mod: *Are de scris repede un mesaj.*

de scop: *Are de alergat pentru actele acestea.*

sociativ: *S-a săturat de umblat cu frate-său.*

instrumental: *Nu e bine de mâncat cu mâna.*

sau mai rar, un complement de agent: *Acesta nu e un roman de citit de către oricine.*

OBSERVAȚIE: Mioara Avram constată că supinul are de obicei sens activ, dar poate avea și sens pasiv în unele construcții (cum ar fi cea de mai sus). De remarcat că, de regulă, complementul de agent are sens nedeterminat.

În *Gramatica limbii române*, II, în exemple precum:

un granit greu de înlăturat un exemplu ușor de găsit

adverbele *greu* și *ușor* sunt considerate regente pentru complementele *de înlăturat* și *de găsit*, exprimate prin verbe la supin. Considerăm discutabil acest fapt, întrucât adverbul de mod nu își poate justifica formal dependența de un substantiv (vezi *bolovani greu de ridicat*) fără a se transforma în adjectiv (vezi *Sunt grei bătrânii de pornit*). Interpretăm, prin urmare, adverbul de mod ca subordonat supinului, iar acesta, la rândul lui, subordonat substantivului. Interpretarea se menține aceeași și prin apariția în structură a lui *a fi* personal:

Asemenea exemple sunt greu de formulat.

În practica analizei gramaticale vom avea:

de formulat = nume predicativ exprimat prin verb la supin

greu = complement circumstanțial de mod exprimat prin adverb de mod

Pe poziția unui atribut verbal, supinul poate avea așadar un complement așezat pre-pozițional (*cărți ușor de citit*) sau postpozițional (*cărți de citit ușor*). În prima situație, înțelesul este de „cărți cu calitatea de a fi citite cu ușurință”, în timp ce în a doua, semnificația este mai degrabă de „cărți recomandate a fi tratate, în citire, ușor”. Se remarcă o diferență de înțeles care nu se realizează cu formele verbale personale. Prin nominalizarea acestui atribut, adverbul devine adjectiv, iar numele regent devine genitiv: *cititul ușor al cărții, cititurile ușoare ale cărții*.

Supinul verbelor intransitive care se pot actualiza nonpredicativ copulativ își păstrează calitatea de a avea determinant, deci primește un nume predicativ în nominativ:

De ajuns profesor, a ajuns, dar carte nu știe.

În practica analizei gramaticale: contragere la supin a unei subordonate circumstanțiale de relație (propredicat nominal).

2. Asemănarea sau identificarea supinului cu substantivul se bazează mai mult pe caracteristici de ordin sintactic decât morfologic. Nominalizarea supinului se face prin eliminarea mărcii prepoziționale și articularea cu articol hotărât sau nehotărât: *fumatul, un scaldat, scrisul*. Aceste forme nu mai au contingentă cu paradigma verbului (ele au aceeași flexiune nominală, aceleași categorii gramaticale de gen, număr și caz, aceleași funcții sintactice și determinări ca și substantivele).

Substantivarea supinului, deși teoretic este generală (cu excepția unor verbe defective și neregulate), în practică este limitată la un număr de verbe uzuale, deoarece formațiile cu *-ul* sunt concurate de formațiile cu *-are, -ere, -ire, -îre*: *atrasul – atragerea, contrasul – contragerea, amânatul – amânarea* etc.

Sunt însă situații în care cele două forme nu sunt ocurrente, deoarece între ele sunt deosebiri de sens. Avem astfel: *sculatul* de dimineața (nu *scularea*), *culesul* fructelor (nu *culegerea*), *apucatul* cu mâna (nu *apucarea*), *apusul* soarelui (nu *apunerea*), *pescutitul* cu undița (nu *pescuirea*) ș.a.m.d. Dar avem: *alegerea* guvernului, *trecerea* oprită etc.

Diferențierea semantică provine din aspectul durativ al procesului semnat de infinitivul substantivat prin sufixare – *aducere, adăugare, afirmare, aflare* etc., în opoziție cu aspectul finit al supinului substantivat prin *-ul*: *adusul, aflatul* etc. Din această cauză, marea majoritate a numelor provenite din supin nu se pot folosi decât cu determinantele corespunzătoare referitoare la „pacientul”⁵ procesului și numai câteva dintre ele sunt abstracte autonome: *fumatul, mersul, scrisul, apusul, răsăritul, începutul* etc.

Sinonimia dintre *scris – scriere, cules – culegere (un scris – o scriere)* este cu totul relativă; în cazul formelor marcate cu articol nehotărât, sinonimia este total anulată, având semnificații diferite.

3. O poziție interesantă adoptă Corneliu Dimitriu, care sesizează prezența unui adverb provenit din supin. E vorba, în fapt, de o perifrază adverbială⁶ foarte puțin folosită, a cărei structură morfologică generală este aceeași cu a modului supin (elementul de bază, la origine participiul-verb, este precedat de o prepoziție din categoria celor mai vechi), deosebindu-se însă, de acesta, prin principalele particularități semantico-gramaticale și prin tipurile de contexte unde poate apărea.

Din punct de vedere semantic, adverbul provenit din supin trimite nu la acțiunea ca proces, la numele acțiunii sau la acțiunea ca însușire a numelui, ci la acțiunea ca însușire a altei acțiuni, o dovadă în acest sens constituind-o echivalența aproximativă a unor perifraze adverbiale cu adverbe sintetice:

Vorbește pe înțeleș. (= clar)

Ne-am întâlnit pe înserat. (= seara)

În afara câtorva dintre ele, care extrem de rar pot apărea la unele grade de comparație (*pe înțeleș, mai pe înțeleș, foarte pe înțeleș*), majoritatea adverbilor provenite din supin sunt, la nivel morfologic, omonime cu unele forme ale modului supin, întrucât prepoziția ce precedă participiul invariabil este *pe* (*pe ales, pe ascuns, pe înțeleș, pe înserat* etc.), doar uneori putând fi *întru* (*într-ascuns*) sau *în* (*în ascuns*).

La nivel sintactic, adverbul provenit din supin are comportamentul specific adverbului, adică – apărând în contexte în care depinde de un regent verbal – îndeplinește funcția de complement circumstanțial de mod sau de timp:

N-am vorbit pe înțeleș.

Ea venea pe ascuns.

Deosebirea de supinul-verb, cu funcția tot de circumstanțial de mod sau de timp, s-ar face doar cu aproximație, utilizând criteriul semantic.

În acest punct opinia noastră diferă. Dacă ar fi să acceptăm existența unui adverb provenit din supin, atunci ar trebui să acceptăm și existența unui adjectiv și a unui substantiv în aceeași situație. Or, așa stând lucrurile, supinul-verb s-ar reduce doar la situațiile în care ar apărea în structura unui predicat verbal compus. Nu optăm pentru existența în limba română a unui astfel de predicat, întrucât considerăm că așa-numitele „verbe (semi)auxiliare” de modalitate și aspect sunt mai apropiate de verbe decât de auxiliare, printr-o serie de trăsături lexico-semantică și gramaticale. În acest sens, considerăm că supinul îndeplinește o funcție sintactică separată de cea a acestor verbe, el nu intră în componența predicatului verbal. Dacă ar intra în structura acestui predicat, s-ar pune și problema delicată a grupului format dintr-un (semi)auxiliar la mod nepersonal și un verb la conjunctiv, care, cu siguranță, nu ar putea fi interpretat tot ca un predicat verbal. Problema aceasta comportă mult mai multe aspecte de analizat, care nu constituie obiectul studiului de față⁷.

NOTE:

1. Schema a fost preluată din lucrarea lui G.G. Neamțu, *Predicatul în limba română*, București, 1986
2. D.D. Drașoveanu, *Teze și antiteze în sintaxa limbii române*, Cluj-Napoca, 1997
3. G.G. Neamțu, *op.cit.*, p. 396
4. Valoarea verbală a supinului este evidentă în funcția expansiunilor lui.
5. Iordan, Vl. Robu, *Limba română contemporană*, București, 1978
6. Prin „perifrază”, Dimitriu înțelege orice grup stabil de cuvinte neaglutinate, care reprezintă echivalentul unui singur cuvânt atât din punct de vedere lexical, cât și din punct de vedere gramatical (morfologic și sintactic).
7. Pentru detalii vezi G.G. Neamțu, *op. cit.*

BIBLIOGRAFIE:

- AVRAM, MIOARA, *Gramatica pentru toți*, Editura Humanitas, București, 1997
- DIMITRIU, CORNELIU, *Tratat de gramatică a limbii române. Morfologia*, Institutul European, Iași, 1999
- Gramatica limbii române*, ed. a II-a, Editura Academiei R.S.R., București, 1963
- IORDAN, IORGU, ROBU, VL., *Limba română contemporană*, Editura didactică și pedagogică, București, 1978
- IORDAN, I., GUȚU-ROMALO, VALERIA, NICULESCU, AL., *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Editura științifică, București, 1967
- IRIMIA, DUMITRU, *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iași, 1997

NEAMȚU, G.G., *Predicatul în limba română*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1986

NEAMȚU, G.G., *Teoria și practica analizei gramaticale*, Editura Excelsior, Cluj-Napoca, 1999